

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI SONRASI SAVUNMA SANAYİİ
REFORMLARI

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Mehmet BİLGİÇ

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI SONRASI SAVUNMA SANAYİİ
REFORMLARI

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Mehmet BİLGİÇ

Proje Danışmanı
Doç. Dr. Can Giray ÖZGÜL

Ankara, 2025

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DÖNEM PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

**Enstitünüz SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Anabilim Dalı
23942317 numaralı tezsiz yüksek lisans öğrencisi Mehmet Bilgiç 'in
“1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI SONRASI SAVUNMA SANAYİİ
REFORMLARI” adlı (“DEFENSE INDUSTRY REFORMS AFTER THE 1974
CYPRUS PEACE OPERATION”)**

tezsiz yüksek lisans dönem projesi tarafımda değerlendirilmiş olup,

BAŞARILI

BAŞARISIZ

bulunmuştur.

**Dönem projesi danışmanı olarak, adı geçen öğrencinin notunun,
dönem projesinin Enstitünüz Müdürlüğü'ne tesliminden önce *Öğrenci
İşleri Bilgi Sistemi*'ne (OİBS) tarafımdan işlendiğini beyan ederim.**

DÖNEM PROJESİ DANIŞMANI ONAYI

TARİH: 23.01.2025

Doç. Dr. Can Giray ÖZGÜL

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Can Giray ÖZGÜL danışmanlığında hazırladığım “1974 KIBRIS BARIŞ HAREKATI SONRASI SAVUNMA SANAYİİ REFORMLARI (Ankara 2025) ” adlı dönem projesindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

23.01.2025

Mehmet BİLGİÇ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kavramsal Olarak Savunma Sanayi Nedir?	2
1.1 Savunma Reformu Nedir?.....	3
1.2 Türkiye'nin Savunma Sanayii: Yükseliş	3
1.3 Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Arka Planı.....	4
1.4 1950 Sonrası Yaşanan Gelişmeler	5
1.5 Johnson Mektubu	6
1.6 Kıbrıs Barış harekatı (1974).....	7
1.7 Kıbrıs Barış Harekatı (1974-1986) Savunma Sanayii	9
1.8 1985 Dönemi Sonrası Savunma Sanayii.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

2. Günümüzde Savunma Sanayi ve Öncü Kurumlar	14
2.1 Milli Savunma Bakanlığına Bağlı Savunma Sanayi Kurum ve Kuruluşları	14
2.1.1 Asfat	14
2.1.2 Tersaneler Genel Müdürlüğü	16
2.1.3 Mke.....	16
2.2 Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	17
2.3 TSGV Bağlı Savunma Sanayi Kurum ve Kuruluşları	18
2.3.1 Aselsan.....	19
2.3.2 Tusaş.....	20

2.3.3 Roketsan	21
2.3.4 Havelsan.....	22
2.3.5 İşbir.....	23
2.3.6 Aspilsan	23
2.4 Özel Sektör Kurum ve Kuruluşları.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Savunma Sanayinin Ekonomik ve İstihdam Açısından Etkisi	24
---	-----------

KAYNAKÇA	29
-----------------------	-----------

SONUÇ.....	29
-------------------	-----------

ÖZET	30
-------------------	-----------

ABSTRACT	31
-----------------------	-----------

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye’de savunma sanayii altyapısının oluşturulması önemli bir hedef olarak benimsenmiş, bu doğrultuda kamu yatırımları gerçekleştirilmiş ve çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Ancak, bir dönem hibe ve askeri yardım gibi yöntemlerin uygulanması, politikaların “kendi kendine yeterlilik” ilkesinden bir miktar sapmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulanan ambargo, bu politikaların tekrar gündeme alınmasına vesile olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı bünyesindeki şirketlerin öncülük ettiği girişimler ve 1985 yılında kurulan Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı’nın (bugünkü Savunma Sanayi Başkanlığı) uzun vadeli projeleri, sektörde kayda değer ilerlemeler sağlanmasında etkili olmuştur. Ayrıca, özel sektörün yabancı şirketlerle yaptığı ortak yatırımlar da savunma sanayiinde önemli gelişmelerin önünü açmıştır. 1980’lerin sonunda ise, Türkiye’nin savunma sanayii önemli bir değişim yaşadı. Ülke ekonomisi o dönemde liberalleşme ve dışa açılma sürecine girdi. Bu dönüşümde savunma sanayii, özelleştirmeler, uluslararası iş birlikleri ve özgün tasarımlara odaklanarak büyük bir evrim geçirdi. Bu zaman diliminde, Türkiye savunma sanayii politikalarını değiştirerek yerli üretimler yapmaamacını arttırdı. Özellikle 2000’li yıllarda kurulan Savunma Sanayii Başkanlığı gibi kurumlar, Türkiye’nin savunma sanayiindeki bağımsızlığını güçlendirmek için çabaladı. Bu reformlarla birlikte, Türkiye ulusal savunma sanayii projelerini hayata geçirme konusunda daha etkin hale geldi. Yerli kapasiteler, uçaklar, insansız hava araçları (İHA’lar), füzeler, gemiler ve diğer savunma sistemleri gibi stratejik ürünlerin tasarımı ve üretimi için geliştirildi. Ayrıca, yabancı teknoloji ve bilgi transferi için uluslararası iş birlikleri ve ortak üretim anlaşmaları da yapıldı.

Özetle, 1980’lerin sonrasında Türkiye’nin savunma sanayii reformları, yerli üretimi desteklemek, teknoloji transferini artırmak ve ulusal savunma kabiliyetlerini güçlendirmek adına önemli adımlar attı. Bu süreç, Türkiye’nin savunma sanayiinde önemli bir oyuncu haline gelmesine katkı sağladı.

Çalışmanın temel amacı 1974 Kıbrıs barış hareketi sonrası Savunma Sanayinin gelişiminden , savunma sanayi uygulamaları ve politikalarının Türkiye Ekonomisi üzerine katkılarından bahsedilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kavramsal Olarak Savunma Sanayi Nedir?

Savunma sanayii, bir ülkenin savunma amaçları doğrultusunda askeri ekipman, teknoloji ve sistemleri geliştiren, üreten ve sağlayan endüstriyel faaliyetlerin genel adıdır. Bu alanda faaliyet gösteren şirketler ve kurumlar, silahlar, askeri araçlar, iletişim sistemleri, istihbarat teknolojileri, savunma sistemleri ve diğer askeri ekipmanları tasarlar, üretir ve geliştirirler. Bir başka ifade ile Savunma sanayii, devletlerin ordularının ihtiyaç duyduğu silah, teçhizat, araç-gereç, giyim ve gıda gibi çeşitli malzemelerin yerel kaynaklarla üretilmesini amaçlayan bir sektördür. Bu sektördeki faaliyetlerin temel hedefi, bir ülkenin kendi savunma ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve dışa bağımlılığını en aza indirmesidir (Eren & Kılıç, 2013, s. 222).

Savunma sanayii, bir ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak ve savunma kabiliyetlerini güçlendirmek için stratejik öneme sahiptir. Bu alandaki teknolojik gelişmeler, askeri güç projeksiyonu ve ulusal savunma sistemlerinin etkinliği açısından önemlidir. Ülkeler, savunmasanayii alanında yerli kapasitelerini geliştirmek, askeri teknolojileri üretmek ve dışa bağımlılığı azaltmak için çaba gösterirler.

Bir ülkede savunma sanayii faaliyetlerinin tam anlamıyla kurulması ve sürdürülmesi yüksek maliyetler gerektirir. Ancak ülkeler, ekonomik, sosyal ve politik hedeflerine bağlı olarak, ileri teknoloji ve Ar-Ge sistemlerine sahip olma gerekliliğini hissederler. Bu yüzden, savunma sektöründeki üretim faaliyetlerinin teşvik edilmesi, desteklenmesi ve denetim altında tutulması, başka ülkelerin onayına gerek kalmadan kendi savunma kapasitelerini artırmayı hedefleyen ülkeler için büyük bir gereklilik haline gelmiştir.

Ülkeler, savunma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geniş çapta savunma harcamaları yaparlar. Bu harcamalar, ülkelerin refah düzeyini koruma amacıyla gelirlerinden ayırdıkları bir payı temsil eder. Savunma harcamaları, ülkelerin geleneksel yapılarına, jeopolitik konumlarına, ekonomik durumlarına, siyasi sistemlerine ve gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Gelişmiş ülkelerde savunma harcamaları, genellikle uzun vadeli ekonomik planlamaların bir parçası olarak çeşitli açılardan değerlendirilirken, gelişmekte olan ülkelerde savunma bütçeleri genellikle güvenlik ve tehdit algısı üzerine kurulu ekonomik bir planlama içerir. Ayrıca, ülkelerin ekonomik durumları ile savunma bütçesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Gölpek, Köse, & Doğan, 2020, s. 140).

1.1 Savunma Reformu Nedir?

Savunma, bir devletin en temel ve kritik unsurlarından biridir. Devletler, buldukları coğrafyanın özelliklerine bağlı olarak farklı savunma politikaları geliştirirler. Ekonomik olarak sürdürülebilir bir savunma politikası benimseyemeyen devletler, genellikle ittifaklar yoluyla ulusal güvenliklerini sağlamaya çalışırlar. Ancak Türkiye gibi, doğu ve batı jeopolitiğinin tam kesişim noktasında bulunan, krizler ve çatışmaların yaşandığı, enerji yollarının geçtiği ve sosyo-kültürel yapılar açısından oldukça karmaşık bir bölgede yer alan bir ülkenin, güvenliğini sadece ittifaklarla sağlaması mümkün değildir. Bu nedenle, ordunun mevcut ve olası tehditlere karşı hem caydırıcı hem de etkin bir yapıda olması şarttır.

Bu bağlamda, “savunma reformu” süreci oldukça önem taşımaktadır. Savunma reformu, genel hatlarıyla ordunun sivil otoriteyle ilişkilerinin düzenlenmesi, bütçe tahsislerinin sivil denetim altında olması, ordunun eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması, yeni tehditlere uyum sağlayacak şekilde modernize edilmesi ve sivil güvenlik uzmanlarıyla iş birliğinin geliştirilmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Türkiye açısından savunma reformunun önemine, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün talimatıyla Nisan 2013’te başlatılan ve Ağustos 2014’te “Savunma Reformu” başlığı altında sonuçlanan raporda açıkça dikkat çekilmiştir. Raporda yer alan, kamuya açık tasnif dışı bölümde reformun gerekliliği ve önemi net bir şekilde ifade edilmiştir (Korkmaz, S. C. 2017).

Reformların başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi, devletin karşılaştığı tehditlere karşı direncini ve gücünü artıracaktır. Ancak, güvenlik araçlarından herhangi birinin sağlam idari ve hukuki temellerden yoksun olması durumunda, bu kurumların etkin çalışması mümkün değildir. Öte yandan, mevcut güvenlik tehditleriyle mücadele eden orduların dönüşüm süreçlerini yönetmesi kolay değildir ve bu zorluk, reformların uygulanmasında önemli bir engel oluşturur.

1.2 Türkiye'nin Savunma Sanayii: Yükseliş

Bilindiği gibi Dünya genelinde savunma harcamaları genellikle devlet bütçesi üzerinden finanse edilmektedir. Bunun temel nedeni, savunmanın tamamen kamusal bir mal olarak kabul edilmesidir.

Bir devletin uluslararası düzeydeki politik ve stratejik ağırlığı, savunma kapasitesine ve bu kapasitenin temelini oluşturan yerli savunma sanayii altyapısına dayanır. Güçlü bir savunma sanayii, yalnızca bir ülkenin askeri gücünü artırmakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası alanda bağımsız kararlar alabilmesini ve stratejik hedeflerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesini sağlar. Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bir köprü işlevi gören eşsiz jeopolitik konumuyla dikkat çeken bir ülkedir. Aynı zamanda, stratejik yeraltı kaynaklarına ve önemli enerji geçiş yollarına olan yakınlığı nedeniyle lojistik ve ticaret açısından da büyük bir öneme sahiptir. Bu

özellikler, Türkiye'nin savunma gücünü ve ulusal savunma sanayiini geliştirmesini hayati bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Türkiye'nin sınır bölgelerindeki çatışmalar, terör faaliyetleri ve savaşlar, ülkenin jeostratejik konumunu risk altında bırakmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Türkiye, ulusal güvenliği sağlamak ve sürdürmek adına güçlü bir savunma kuvveti ve yerli savunma sanayiine odaklanmıştır.

Türk savunma sanayinin esas olarak gelişim süreci Kıbrıs Barış hareketi sonrasında dışa bağımlılığı azaltmak için çaba göstermiştir. Bu dönemde milli savunma sanayii projelerine ve yerli üretim kapasitesinin geliştirilmesine daha fazla önem verilmiştir.

1.3 Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Arka Planı

Enosis, kelime anlamıyla Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanmasını ifade etmektedir. 1828 yılında resmi bir şekilde dile getirilmiştir. Daha öncesinde çeşitli örgütler, kilise, basın ve aşırı milliyetçiler tarafından gayri resmi olarak desteklenen bu düşünce, Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ardından resmîyet kazanmıştır. Yunanistan, 19 Ekim 1829'de İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verdiği notada, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını istemiştir. Bu tarihten sonra Enosis, Yunanistan'ın dış politikasının temel bir unsuru haline gelmiş, bu hedefin gerçekleştirilmesi için gerek açıkça gerekse gizlice uzun bir süreç başlatılmıştır. Süreç boyunca zaman zaman İngiltere ve ABD gibi ülkelerden Yunanistan'a destek sağlandığı bilinmektedir. Örneğin, İngiltere, 1915 yılında Yunanistan'a, I. Dünya Savaşı'nda kendi tarafında yer alması koşuluyla Kıbrıs'ı devretme vaadinde bulunmuştur (İsmail, 1988: 12-13). Enosis fikrini sürekli gündemde tutan Rumlar, Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılmasını memnuniyetle karşılamışlardır. Özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde, İngiltere ve ABD'den bu konuda destek gördüklerini düşünmüşlerdir (İsmail, 1988: 12-13).

Türkiye ise, Kıbrıs konusunda İngiltere ile doğrudan bir çatışmaya girmemeyi tercih etmiş ve bu meselede İngiltere ile iş birliği yaparak diğer alanlarda İngiltere'nin Türkiye'ye karşı sert bir tutum sergilemesini engellemeyi amaçlamıştır. Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesini Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesiyle resmen tanımıştır. Bu madde uyarınca, Türkiye, İngiltere'nin 5 Kasım 1914'te ilan ettiği Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakını resmen tanımaktadır. Ayrıca, Lozan'da Kıbrıs'taki Türklerin uyruğu meselesi de ele alınmış ve bu sorun 21. maddeyle çözülmüştür. Bu maddeye göre, 5 Kasım 1914 itibarıyla Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, İngiliz vatandaşlığını kabul etmezlerse, bir yıl içinde Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlıklarını koruyabileceklerdir. Ancak bu durumda Kıbrıs'taki haklarından vazgeçmiş sayılacaklardır (Tarakçı, 2010: 18).

İngiliz yönetimi altında yaşayan Kıbrıs Türkleri, eğitim, din ve kültür alanlarında ciddi baskılara maruz kalmıştır. İngilizler ve Rumlar, adadaki Türk kimliğini ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Kıbrıs'taki Türklere yeterli desteği sağlayamaması, ardından da Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir

politika geliştirmemesi, Kıbrıs Türklerini hem Rumların hem de İngilizlerin baskısı altında bırakmıştır.

1571 yılından itibaren Kıbrıs'ta varlığını sürdüren Türkler, Lozan Antlaşması'nın olumsuz sonuçlarına rağmen adada kalmaya kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu kararlılık, örgütlenmeyi zorunlu hale getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerlemesi, Kıbrıs Türkleri için ilham kaynağı olmuş ve çeşitli örgütlerin kurulmasını teşvik etmiştir. Bu çabaların bir sonucu olarak, 1931 yılında Kıbrıs Türkleri Ulusal Kongresi toplanmıştır. Ancak Türklerin bu Şekilde rgtlenmesi, Rumların sert bir tepkisiyle karşılanmış; Enosis hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla baskınlar düzenlenmiş ve Şiddet olayları yaşanmıştır (Tarakçı, 2010: 18).

1.4 1950 Sonrası Yaşanan Gelişmeler

1950'li yıllara bakıldığında, hem kamu sektörü hem de özel girişimlerde önemli ve başarılı adımların atıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, dönemin siyasi liderleri ile girişimcilerin savunma sanayisinin önemi kavradıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çabaların iki önemli eksiklik barındırdığı görülmektedir: stratejik bir yaklaşımın eksikliği ve süreklilik problemi. Atılan adımların genellikle bütüncül bir strateji ve siyasi vizyon çerçevesinde Őekillenmemesi, başarısızlıkla sonuçlanan girişimlerin atıl hale gelmesine neden olmuştur. Şakir Zümre rneğinde olduğu gibi, siyasi müdahalelerin bu tür girişimleri işlevsizleştirdiği durumlar da kaydedilmiştir. Sonuç olarak, gerek kamu gerek bireysel çabaların Türk savunma sanayisine anlamlı bir katkı yapamadan etkisini yitirdiği gerçeği açıkça görülmektedir.

Savunma sanayisindeki atılımların İstiklal Savaşı sonrasında hız kazanması ancak 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarında duraklaması, dönemin uluslararası ilişkileriyle yakından bağlantılıdır. Türkiye'nin 1950'lerden itibaren savunma sanayisi ve güvenlik alanında ABD ve NATO'ya olan yapısal bağımlılığı, bu dönüşümün temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk savunma sanayisinin gelişimi, sadece i dinamiklere değil, dış politik gelişmelere ve uluslararası baskılara da büyük ölçüde bağlı olarak Şekillenmiştir. Soğuk Savaş döneminde, Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak kuran Türkiye, savunma doktrini, askeri eğitim, teçhizat ve tedarik süreçlerinde ABD ve NATO ittifakının yoğun etkisi altında kalmıştır (Akalm, T. Z. 2009).

1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya ye olması, Sovyetler Birliği tehdidine karşı caydırıcılık ve koruma sağlamış, ancak aynı zamanda Türkiye'nin güvenlik sektöründe ABD'ye bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) tedarik planlaması, her yıl ABD'ye iletilen ihtiyaç listeleriyle sınırlı kalmış ve sağlanan araç, gereç ve teçhizatın bakım ve onarımı da ABD'nin teknik desteğiyle yürütülmüştür. Bu durum, yalnızca araç ve platformların ihtiyaç planlaması ve tedarik süreçlerini değil,

aynı zamanda bakım, onarım ve yenileme faaliyetlerini de büyük ölçüde ABD ve NATO'nun kontrolüne bırakmıştır.

ABD'nin askeri yardım programları (Military Assistance Program), Türk Silahlı Kuvvetlerinin imkan ve kabiliyetlerini olumlu yönde etkilerken, yerli savunma sanayisinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu programlar nedeniyle ABD, silah ve teçhizat tedarikinde tekelleşmiş, 1950'ler ve 1960'larda Türkiye'de kayda değer bir üretim veya bakım-onarım faaliyetinin gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin savunma ihtiyaçları, büyük ölçüde ABD'nin kontrolüne girmiş, tedarik edilen silah ve ekipmanlar yalnızca ABD'nin belirlediği hedefler doğrultusunda kullanılma şartıyla sağlanmıştır. Bu bağımlılık ortamında, yerli girişimler gölgede kalmış ve yeterince desteklenememiştir(Yılmaz,H.2017).

Bu dönemde Necmettin Erbakan gibi yeni girişimciler, yerli üretim çabalarını sürdürmüşlerdir. Erbakan'ın araba motorlarından tank üretimine uzanan projeleri, 1961 askeri darbesinin etkisiyle yeterli desteği bulamamış ve sonuçsuz kalmıştır. Bu durum, daha önceki Şakir Zümre girişimlerinde olduğu gibi, yerli savunma sanayisindeki çabaların süreklilik sağlayamadan sona erdiğini göstermektedir.

1950 yılında Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun (MKE) kurulması, mevcut fabrika ve kuruluşların tek bir çatı altında toplanması açısından önemli bir adım olmuştur. Ancak MKE, Türkiye'nin çağdaş savunma ihtiyaçlarına yeterince yanıt verebilecek bir yapıya dönüşmemiştir. Bununla birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli ihtiyaçlarının yerli imkanlarla karşılanması düşüncesi canlı tutulmaya çalışılmıştır. 1954 yılında Savunma Bakanlığı bünyesinde bir araştırma merkezi kurulmuş ve planlı üretim çalışmaları İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na dahil edilmiştir. 1970 yılında Savunma Bakanlığı altında Teknik Hizmetler biriminin oluşturulması ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bu konulara yer verilmesi, bu çabaların sürekliliği açısından önemlidir. (Yılmaz,H.2017).

Bu dönem, Türkiye'nin henüz Kıbrıs Harekâtı'nı gerçekleştirmediği ve ABD'nin silah ambargosu uygulamadığı ancak bu krizlerin işaretlerinin hissedilmeye başladığı bir zaman dilimidir. Tüm bu gelişmeler, Türk savunma sanayisinin dönüşümünde uluslararası dinamiklerin ve siyasi iradenin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5 Johnson Mektubu

1964 yılı, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olarak tarihe geçti. Kıbrıs Türklerinin Enosis (Yunanistan'la birleşme) hedefi doğrultusunda maruz kaldıkları katliamlar, Türkiye'yi Kıbrıs'a askeri müdahale kararı almaya yöneltti. Ancak bu karar, dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından sert bir tepkiyle karşılandı. Johnson, Türkiye'ye müdahale öncesinde durumu yeniden değerlendirmesi gerektiğini, böyle bir adımın Sovyetler Birliği'ni harekete geçirebileceğini ve bu

durumda ABD ile NATO müttefiklerinin Türkiye'ye yardım etmeyi reddedebileceğini açıkça dile getirdi. Bu tehdit içerikli mesaj, "Johnson Mektubu" olarak bilinir hale geldi ve Türk-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir gerilim yaratmıştır. (Yılmaz,H.2017).

Amerika, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un yönetimi altında işlenen vahşet ve cinayetleri, Yunanistan'ın desteklediği zulmü görmezden gelirken, Türkiye'nin uluslararası anlaşmalardan doğan meşru haklarını kullanmasını saldırganlık olarak nitelendiriyordu. Bu tutum, Türk hükümetini ciddi bir şekilde rahatsız etti. Sonuç olarak, Haziran 1964'te planlanan Türk askerî müdahalesi, Johnson Mektubu nedeniyle gerçekleştirilemedi.

Bu gelişme, Türkiye'de büyük bir kamuoyu tepkisi yaratmış ve 1960'lar boyunca süren genel Amerikan karşıtlığının temellerini atmıştır. Johnson Mektubu, iki ülke arasındaki "sağlam" ilişkilerin sona ermesine yol açan bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, mektubun içeriğini ve yazılış biçimini büyük bir hayal kırıklığıyla karşılamıştır. İnönü, nazik bir üslupla Rumların anayasa ihlali niteliğindeki eylemlerine, uluslararası anlaşmaları ihlal eden tutumlarına ve Türklere yönelik artan baskı ve zulümlere değinmiştir. Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen ABD'nin hareketsiz kaldığını vurgulayan İnönü, NATO'nun tutumunu eleştirdi ve şu çarpıcı ifadeleri kullandı: *"NATO'nun bünyesi, saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıfsa, hakikatte tedaviye muhtaç demektir."* (Yılmaz,H.2017).

Bu olay, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini yeniden değerlendirmesine neden oldu. Özellikle Sovyetler Birliği ile ilişkilerde temkinli bir yaklaşmanın ilk sinyalleri verildi. Ayrıca Türkiye, savunma ve dış politikada daha bağımsız bir çizgi izlemeye yönelik adımlar atmaya başladı. Johnson Mektubu, aynı zamanda Türk dış politikası açısından, ittifaklara tam bağımlılığın sorgulandığı ve ulusal çıkarların önceliklendirildiği bir dönemin başlangıcını temsil etti. (www.mfa.gov.tr., 25.08.2006)

1.6 Kıbrıs Barış harekatı (1974)

Kıbrıs Barış Harekatı, Kıbrıs tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu hareket adadaki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak ve olası bir soykırım tehlikesinin önüne geçmek amacıyla gerçekleştirilen kritik bir müdahaledir. 1960 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra adada yaşayan Türk ve Rum toplulukları arasında çeşitli siyasi ve sosyal sorunlar baş göstermiştir. İki toplum arasında süregelen anlaşmazlıklar zamanla ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle 1963-1964 yılları, adadaki Türklerin ve Rumların anlaşmazlığının ve şiddet olaylarının tırmandığı dönem olmuştur. Türk toplumu için ciddi bir tehdit oluşturan bazı Rum örgütleri Türkiye'yi uluslararası anlaşmalardan doğan haklarına dayanarak müdahale etmeye sevk etmiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı, Türk savunma sanayii için kritik bir eşik olmuş ve sektörde önemli değişimlere yol açmıştır. O dönemdeki Soğuk Savaş dinamikleri doğrultusunda, Türkiye'nin savunma ihtiyaçları büyük ölçüde ABD'ye bağımlı bir

yapıdaydı. Türkiye, silah ve ekipmanlarını çoğunlukla belirli koşullar altında hibe ya da satın alma yoluyla temin ediyordu. Ancak bu durum, bağımlılığın beraberinde getirdiği stratejik zorlukları da gündeme taşıdı. Bu hareket, Kıbrıs Adası'nda yaşanan etnik gerilimler ve Rum darbesi sonrasında Türk toplumunun güvenliğini sağlamak için gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz 1974'te Yunan Cuntası ve EOKA-B örgütü, birlikte hareket ederek Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve adada "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti" adı altında Enosis'i (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) hayata geçirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nde konuşan Makarios, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki müdahalelerini eleştirmiş ve bu müdahalelerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ile egemenliğini açıkça ihlal ettiğini dile getirmiştir. Buna karşılık, Yunanistan, adadaki gelişmelerin Kıbrıslı Rumların iç sorunu olduğunu belirterek, söz konusu iddiaları reddetmiştir. (Tamçelik, 2009, 163).

Türkiye, bölgede düzeni yeniden sağlamak amacıyla 14 Ağustos 1974'te Kıbrıs'a ikinci bir askeri müdahale gerçekleştirmiş ve bu süreçte adanın kuzeyini kontrol altına almıştır. Harekât sonucunda, Karpaz Yarımadası'ndan Yeşilirmak'a kadar olan bölge Türklerin denetimine geçmiş ve bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırlarını oluşturan hat şekillenmiştir. Bu müdahalenin ana hedefi, Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunmak ve bölgede uzun süreli bir barış ortamı oluşturmaktır. Ayrıca, bu harekât, Kıbrıs meselesi ve Türk-Yunan ilişkileri bakımından önemli bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında, müttefik ülkelerin uyguladığı silah ambargosu, Türkiye'nin savunma sistemlerinde dışa bağımlılığın yarattığı sorunları net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durum, savunma sanayisinin geliştirilmesi gerekliliğini gündeme taşımış ve bu alandaki çalışmalara hız kazandırmıştır. Bu çerçevede, 1976 yılında Bakanlar Kurulu tarafından savunma sanayisini geliştirmeye yönelik bir Strateji Belgesi kabul edilmiştir.

1974 sonrasında, Türkiye, kara, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla çeşitli vakıflar aracılığıyla bazı önemli yatırımlar yapmış ve bu süreçte Aselsan, Havelsan , Roketsan gibi savunma sanayi şirketleri kurulmuştur. Ancak, mevcut kaynaklar ve tedarik yöntemlerinin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) büyüyen ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, 13 Kasım 1985 tarihinde kabul edilen 3238 Sayılı Kanun ile Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (SAGEB) kurulmasına sebep olmuştur. (Kuloğlu, 1997: 21).

1989 yılında ise, 390 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu başkanlık, Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden yapılandırılmıştır. SSM'nin başlıca hedefi, Türk savunma sanayisini geliştirerek, TSK'nın sürekli ve güvenilir bir kaynakla beslenmesini sağlamaktır (Özgen, C. 2016).

Bu amaç doğrultusunda 1990 sonrası dönemde Türk savunma sanayisi büyük bir atılım yapmış ve TSK'nın ihtiyaçlarının önemli bir kısmı yerli üretimle karşılanabilir hale gelmiştir. Ancak, bu çalışmaların güncel gelişmeler ve değişen koşullara uygun bir

temele dayandırılmamış olması, eksiklik olarak görülmüş ve savunma sanayisinin daha da geliştirilmesi için yeni bir politika ve strateji oluşturulması gerektiği ortaya çıkmıştır. (Tarakçı, 2010: 18).

1.7 Kıbrıs Barış Harekati (1974-1986) Savunma Sanayii

Harekatin gerçekleştiği dönemde Türkiye'nin savunma sanayii büyük ölçüde dışa bağımlıydı ve bu olay, ulusal savunma ihtiyaçlarını karşılamak için yerli üretimin önemini vurguladı.

1974 Kıbrıs Barış Harekati esnasında uygulanan ambargolar, Türkiye, savunma ihtiyaçlarını dış yardımlar ve hazır alımlar ile karşılamının, sanayileşme süreci üzerinde olumsuz etkiler yarattığını görmüştür ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teçhizat ve donanımlarının yerli kaynaklarla karşılanma gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Kıbrıs Barış Harekati sonrasında Türkiye, savunma sanayii alanında dışa bağımlılığı azaltmak için çaba gösterdi. Bu dönemde milli savunma sanayii projelerine ve yerli üretim kapasitesinin geliştirilmesine daha fazla önem verildi. Özellikle stratejik öneme sahip olan savunma sistemlerinin yerli olarak üretilmesi ve teknolojik olarak güçlenilmesi için adımlar atıldı. (Izgı, A. 2007 S. 23)

Harekatin ardından, 1975 Mart ayında gerçekleşen ABD silah ambargosu, 1964'ten sonra giderek artan Türkiye'nin dışa bağımlılığını daha da pekiştirmiştir. Bu yıllarda Türkiye, özellikle ABD'den temin ettiği silah ve cephane konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Üç yıl süren ambargo sırasında, Türkiye yalnızca yeni silah ve cephane almakta zorluk çekmekle kalmamış, aynı zamanda mevcut ABD menşeli silahlarının bakım ve onarımı için gereken yedek parça ve lojistik destekten de mahrum kalmıştır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni (TSK), büyük ölçüde ABD menşeli ürünlerle donatılmış olan envanterinin bakım ve onarımını yapma konusunda ciddi bir darboğaza sokmuştur.

Bu ciddi tedarik sıkıntıları, Türkiye'nin savunma sanayisinin yerli üretime yönelmesini hızlandırmış ve aynı zamanda 1974 öncesi dönemde yapılan bazı stratejik planlamaların fiiliyata geçirilmesine neden olmuştur. Türkiye, dışa bağımlılığını azaltabilmek ve kendi savunma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için savunma sanayi alanında ciddi adımlar atmaya başlamıştır.

Harekat, Türkiye'nin savunma politikalarını ve savunma sanayii stratejilerini gözden geçirmesine ve yerli savunma sanayii projelerine daha fazla yatırım yapmasına yol açtı. Bu süreç, Türkiye'nin savunma sanayii alanında daha bağımsız, yetkin ve teknolojik olarak ilerleyen bir konuma gelmesi için bir dönüm noktası oldu.

1975-1985 yılları arasında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, özellikle savunma sanayisini güçlendirme amacı güden vakıflar aracılığıyla bir dizi önemli şirket kurulmuştur. Bu dönemde, TSK'nin haberleşme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla **ASELSAN** (Askerî Elektronik Sanayi) kurulmuş ve böylece

Türkiye, savunma sanayisinde yerli teknoloji üretme yolunda önemli bir adım atmıştır. Ayrıca, **HAVELSAN** (Hava Elektronik Sanayi), yazılım ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyete geçerken, **ASPİLSAN** (Askerî Pil Sanayi) ise batarya üretimine yönelik çözümler sunmuştur.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla, daha önce faaliyette olan bir şirketin büyük bir kısmı satın alınarak **İSBİR Elektronik Sanayi A.Ş.** hayata geçirilmiştir. Bu şirket, özellikle alternatör ve jeneratör üretimi için önemli bir adım olmuştur. Böylelikle, 1975-1985 arası dönemde, Türkiye'nin savunma sanayisi, dışa bağımlılığını azaltarak kendi yerli üretimini artırmaya yönelik önemli bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu sürecin sonunda, Türkiye, askeri elektronik, yazılım, batarya ve enerji gibi stratejik alanlarda kendi üretim altyapısını oluşturmayı başarmıştır. (Akalin & Bıyıkoglu, 2007, s. 166).

Savunma sanayisinin gelişimini sağlamak ve üretim süreçlerini düzenlemek amacıyla, kurulan fabrikaların yanı sıra, savunma sanayisini yönetecek bağımsız bir bürokrasi oluşturulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu doğrultuda, 1983 yılında **Savunma Donatım İşletmeleri Genel Müdürlüğü** kurulmuştur.

Bu adım, Türkiye'nin savunma sanayi alanındaki bağımsızlık ve verimlilik hedeflerini desteklemek amacıyla atılmıştır. Yurt içi üretim ve dış tedarik arasındaki dengeyi yönetmek, stratejik malzeme tedarikini düzenlemek ve yerli savunma sanayinin güçlendirilmesi için önemli bir adımdır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin donatım ihtiyaçlarını karşılamak ve her türlü askeri malzeme ve ekipmanın üretimi, bakım ve onarımlarını sağlamak amacıyla oluşturulan bu kuruluş, aynı zamanda bu malzemelerin yapımı, yenilenmesi, büyük tadilatları ve gerekli olan yedek parça, hammadde, malzeme, ilaç ve ilaç hammaddelerinin teminini de üstlenmiştir. Bu faaliyetler, Türk Silahlı Kuvvetlerinin etkinliğini sürdürebilmesi için kritik öneme sahip olup, her türlü savunma araç gereci, sistemleri ve buna bağlı destek hizmetlerinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

- 1) Yerli ve yabancı kurumlarla ortaklıklar kurarak işbirlikleri tesis etmek,
- 2) Gerekli olan her türlü tesisi inşa etmek ve mevcut olanları modernize etmek,
- 3) Üretilen ürünlerin iç ve dış pazarlarda satışını sağlamak,
- 4) Yatırım ve üretim için gerekli malzemelerin ülke kaynaklarından temin edilemeyen kısmını ithal etmek,
- 5) Teknolojik ilerlemeleri takip ederek, araştırma ve geliştirme süreçlerinde üniversiteler, sanayi kurumları ve bilimsel kurumlarla ortak çalışmalar yürütmek, askeri alanda uygulamalı araştırmalar gerçekleştirmek.,
- 6) Teknik belgeleri toplamak ve analiz etmek,
- 7) Yurtdışında, ilgili konularda irtibat ofisleri açmak.

Bahsedilen görevleri yerine getirerek, Türkiye'nin savunma kapasitesinin güçlendirilmesine ve bağımsız bir savunma sanayisinin kurulmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

1983 yılında kurulan Savunma Donatım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, başlangıçta beklenen işlevleri yerine getirememiştir. Bunun temel nedeni, müdürlüğün kamu iktisadi teşebbüsü statüsünde olması ve çeşitli yasal düzenlemelere, özellikle ihale kanununa tabii olmasıdır. Bu güçlüklerle karşılaşan hükümet, 8 Kasım 1985'te çıkarılan 3238 Sayılı Kanun ile Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nı (SaGeB) kurmuştur. Bu yeni yapı, savunma sanayiiyle ilgili görevleri daha etkin bir şekilde yerine getirebilmek amacıyla oluşturulmuştur (Erdoğan, R. 2021).

SAGEB, devletin savunma sanayindeki dışa bağımlılığı azaltmayı, yerli üretimi artırmayı ve böylece Türkiye'nin savunma sanayinde bağımsızlığını güvence altına almayı amaçlayan kritik bir adım olarak ortaya çıkmıştır.

1974-1985 yılları arasında ulusal savunma sanayisini yeniden kurma çabaları doğrultusunda, genel sanayi ve vakıf kuruluşlarının yoğun girişimleriyle önemli yatırımlar yapılmış ve bu dönemde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ankara'da 1975 yılında, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesindeki tesislerin kaynakları temin edilerek, askeri personelin telsiz ihtiyaçlarının yerli imkanlarla karşılanabilmesi amacıyla Askeri Elektronik Sanayi A.Ş. (ASELSAN) kurulmuştur. ASELSAN, 1980 yılından itibaren FM/VHF araç ve sırt telsizlerinin üretimine başlamış ve bu alanda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Silahlı Kuvvetler Vakfı bünyesinde yer alan bir başka önemli kuruluş ise, 1984 yılında kurulan ve nikel-kadmiyum pillerinin üretimiyle faaliyet göstermeye başlayan ASPİLSAN'dır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin savunma sanayisinin yerli üretimle güçlendirilmesi için atılan kritik adımlardır. (Ziylan, 2000a, s. 33)

Bu dönemde gerçekleştirilen girişimler, özellikle "İhtiyaçların Üretilmesi" amacı doğrultusunda ilerlemiş olup, sivil kuruluşların üretime katılım oranı artmış ve yeni kurulan kuruluşlar, sivil sektör yapılanmasından da faydalanarak şekillenmiştir. Bu gelişmeler, savunma sanayiindeki yerli üretim kapasitesinin güçlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Harekâtın gerçekleştiği yıl içerisinde, 'Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı' hayata geçirilmiştir. O dönemde vatandaşlar arasında oluşan yoğun heyecan, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına vatandaşlar tarafından ciddi bağışlar yapılmasını sağlamış ve bu vakıflar, yürürlüğe giren yasalarla özel gelir kaynaklarına kavuşmuştur.

Türkiye'nin savunma sanayisindeki dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla, 1973 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ) kurulmuş, ardından bu vakıfların desteğiyle ASELSAN (1975), İŞBİR (1978), ASPİLSAN (1981) ve HAVELSAN (1982) gibi kritik öneme sahip şirketler faaliyete geçirilmiştir. Bu adımlar, savunma sanayinde büyük çaplı yatırımların önünü açmıştır.

1.8 1985 Dönemi Sonrası Savunma Sanayii

1985 yılında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güçlendirilmesi ve savunma sanayisinin geliştirilmesi amacıyla 3238 sayılı Kanun çerçevesinde Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB) kurulmuştur. 1989 yılında ise bu kurum, Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) adı altında yeniden organize edilmiştir. Bu düzenleme, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gereksinim duyduğu tüm ekipman ve donanımın yerli kaynaklar kullanılarak ve maliyet etkin bir şekilde üretilmesi ile geliştirilmesini sağlayacak bir yapı oluşturmayı amaçlamıştır. (Ziylan, 2000a, s. 34).

3238 sayılı Kanunun ana amacı, modern savunma sanayiinin geliştirilmesi ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonunun sağlanmasıdır. Kanun kapsamında, belirli fonlar kurulmuş ve bu fonlar aracılığıyla savunma sanayi şirketlerine vergi muafiyetleri gibi avantajlar sunulmuştur.

Bu dönemde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savunma sistemleri ve ürünlerini modern teknolojiye uygun şekilde geliştirebilmek için Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları hayata geçirilmiştir. 17 Haziran 1987 tarihinde çıkarılan 3388 sayılı yasa ile bu vakıflar birleştirilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kurulmuştur. Vakıf, 27 Eylül 1987 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır. Aynı yıl, Türkiye'de roket ve füze tasarımı, geliştirilmesi ve üretimine yönelik çalışmalarda bulunmak üzere ROKETSAN kurulmuştur (Topbay, A. & Taşkın, E.2023).

Bu kanunun hedefleri doğrultusunda, 1990-2000 yılları arasında Türkiye savunma sanayinde dış alımlardan ortak üretim modellerine doğru bir geçiş yapmıştır. Bu dönemde, Hafif Nakliye Uçağı, Zırhlı Muharebe Taşıtı, Cougar Helikopteri, Eğitim Uçağı gibi projeler hayata geçirilmiştir. 2001'in sonlarına doğru ise, daha özgün ve yerli projeler geliştirilerek uygulamaya alınmıştır.

Ancak tüm bu ilerlemelere rağmen, Türk Silahlı Kuvvetlerinin savunma ihtiyaçlarının %34'i ve ana silah sistemleri ihtiyacının %78'u dış pazarlardan temin edilmeye devam etmektedir.

2001 yılında yaşanan Ekonomik Kriz ile birlikte Türk Savunma Sanayisinde, durağanlık oluşmuş bazı savunma sanayi firmalarında istihdam azaltılmıştır.

2006 yılında kabul edilen Dokuzuncu Kalkınma Planı'na göre, savunma sanayisinin temel amacı, gereksinimlerin güvenilir ve sürdürülebilir bir biçimde yerli kaynaklarla karşılanması ve sivil sanayiyle işbirliği yaparak gerekli adımların atılmasıdır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın (2007-2013) Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, savunma sanayiinin ana sektör vizyonunu "milli güvenlik ve savunma ihtiyaçlarını yerlilemiş teknolojilerle karşılayabilen, uluslararası arenada rekabetçi bir savunma sanayi kapasitesine erişme" olarak belirlemiştir. Bu vizyon çerçevesinde öncelikli hedefler arasında, Avrupa Birliği uyum sürecine yönelik hazırlıkların tamamlanması, tedarik mekanizmalarının daha verimli hale getirilmesi, savunma sanayisi ihracatının artırılması ve iş birliği çalışmalarının genişletilmesi yer almaktadır. (DPT,2006, s. 40).

Müsteşarlık, 2017 yılında 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. Ardından, 2018 yılında 703 sayılı “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. (Pınar, 2018, s. 41)

Onuncu Kalkınma Planı(2014-2018), savunma sanayiinin sistem ve lojistik ihtiyaçlarının yerli ve sürekli bir temelde karşılanması, özgün tasarımların teşvik edilerek ulusal seviyede sürdürülebilirliğin sağlanması, Ar-Ge'ye daha fazla kaynak aktarılması ve belirli savunma sektörlerinde işbirliği ve birleşmelerin desteklenmesine büyük önem vermektedir. (Pınar, 2018, s. 41)

Türkiye'nin tarihsel gelişim sürecinde, savunma sanayi ve havacılık sektörlerinde önemli atılımlar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023 yıllarını kapsayan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan bir plandır. Bu planda, savunma sektörüne yönelik belirlenen hedefler ve amaçlar detaylandırılmıştır. Temel hedefler şunları içermektedir:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ve güvenlik güçlerinin ihtiyaçlarını, sürekli gelişim düşüncesiyle mümkün olduğunca yerli imkanlar ve teknolojilerle karşılamak,
2. Savunma sanayiindeki yeteneklerin genel sanayiye aktarılmasını sağlamak ve bu sayede ülkenin savunma alanında sahip olduğu güçlü noktaları diğer sektörlerle yayarak ekosistemin etkisini artırmak,
3. Savunma sanayii ihracatını artırarak ülkenin savunma sanayii alanındaki uluslararası rekabet gücünü yükseltmek.

Bu hedefler, savunma sanayiinin milli güvenliğe olan katkısını güçlendirmeyi ve savunma sanayii ekosisteminin ülke genelindeki etkisini artırmayı amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Günümüzde Savunma Sanayi ve Öncü Kurumlar

Türkiye'nin ulusal savunma sanayiinden beklentileri, yerli üretim ve millileşme politikalarıyla birlikte, silahlı kuvvetlerin tüm ihtiyaçlarını yerli imkanlarla karşılayabilme ve savunma alanında bağımsızlık hedefi doğrultusunda şekillenmektedir. Ana beklentiler ise süreklilik, caydırıcılık, bağımsızlık, millileştirme, yetebilirlik, ekonomik büyüme ve istihdamı artırma gibihedeflerden oluşmaktadır.

Türkiye Savunma Sanayi yapısı 3 ana bölüme ayrılmaktadır; Milli Savunma Bakanlığına Bağlı Kuruluşlar, TSKG Vakfına Bağlı Kuruluşlar, Özel Sektör Bağlı Kuruluşlar.

Türk savunma sanayiinde faaliyet gösteren birçok kuruluş, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren ana yükleniciler ve alt yükleniciler olarak, Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçılar Derneği (SASAD) çatısı altında bir araya gelmektedir. Mart 2023 itibariyle, savunma sanayiinde farklı alanlarda çalışan 230 kuruluş, bu derneğin üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

2.1 Milli Savunma Bakanlığına Bağlı Savunma Sanayi Kurum ve Kuruluşları

Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları altında faaliyet gösteren ordu, donanım, levazım, istihkam, sıhhiye, dikimevi, basımevi, depo ve fabrika komutanlıkları ile tersaneler ve ikmal bakım alanları, Türk savunma sanayiinin önemli ve belirleyici kurumları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda Milli Savunma Bakanlığına Savunma Sanayi alanında faaliyet gösteren kurumlar sırasıyla;

2.1.1 Asfat

ASFAT, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı 27 Askeri Fabrika ve 9 Askeri Tersane'nin kaynaklarını ve yetkinliklerini kullanarak, Türkiye ekonomisine katkıda bulunmayı ve küresel savunma sanayisine Türk milli tesisleriyle hizmet sunmayı amaçlayan bir yerli şirket olarak kurulmuştur. Yeni bir yapılanma olan Askeri Fabrika ve Tersane İşletme A.Ş. ASFAT A.Ş., 12 Ocak 2018'de Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde, askeri fabrikalar ve tersanelerin imkanlarını kullanarak kamu ve özel sektörden gelen talepleri karşılamak amacıyla kurulmuştur. Şirket, üretim planlaması, tasarım, Ar-Ge, ürün geliştirme ve tesis inşası gibi faaliyetlerle askeri fabrika ve tersanelerin modernizasyonunu ve gelişimini sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, ticari faaliyetlerde bulunabilme yetkisiyle özel sektörle rekabet edebilecek bir yapıya sahiptir (Erdoğan, R. 2021).

ASFAT A.Ş.'nin kuruluş amacı doğrultusunda, askeri fabrika ve tersanelerin yeteneklerini pazarlama görevine ek olarak, Silahlı Kuvvetler envanterindeki kullanılmayan malzemelerin ihtiyaç duyan ülke veya firmalara satılması da önemli bir kaynak oluşturabilir. Özellikle, envanterden çıkarılmış ana silah sistemleri ve bunlara ait yedek parçaların satışı, hem depolama maliyetlerini azaltacak hem de devlet bütçesine katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda, ASFAT A.Ş.'nin görev kapsamına, bu tür malzemelerin satışını dahil edecek bir düzenlemenin 3212 sayılı Kanun çerçevesinde yapılması önerilmektedir. Böylece, tedarik zincirinde tersine lojistik yaklaşımının uygulanmasıyla hem ASFAT A.Ş. bütçesine hem de devlet ekonomisine ek katkı sağlanması mümkün olacaktır.

ASFAT A.Ş., 15 Temmuz 2016 sonrasında ilan edilen olağanüstü hal kapsamında çıkarılan **696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname** (KHK) ile kurulmuştur. Ancak şirketin tamamen kamuya ait sermayesi olmasına rağmen, yapısında özel sektör dinamiklerini barındırdığı görülmektedir. Bu yönüyle ASFAT A.Ş., geleneksel bir kamu kurumu tanımına uymamakla birlikte, özel sektörle ilişkilendirilebilecek özelliklere de sahiptir (Cellat,M. 2021).

2018 yılında Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan Kamu İşletmeleri Raporu'nda ASFAT A.Ş., "kamu işletmesi" kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu raporda kamu işletmeleri, devletin yönettiği ekonomik faaliyet yürüten kuruluşlar olarak ele alınmış ve farklı başlıklara ayrılmıştır. ASFAT A.Ş., "diğer kamu işletmeleri" altında sınıflandırılmıştır. Bu kategori, kamu kaynaklarını kullanarak faaliyet gösteren ancak 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kapsamına girmeyen veya kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) olarak tanımlanmayan işletmelerden oluşmaktadır (Cellat,M. 2021).Uluslararası kamu işletmesi tanımlamaları incelenirken Türkiye'de bu konuyla ilgili kesin bir tanım bulunmadığı belirtilmiştir. ASFAT A.Ş.'nin kamu kaynaklarıyla faaliyet göstermesi, aynı zamanda özel sektöre özgü esneklikleri bünyesinde barındırması, onu klasik kamu veya özel işletme kategorisine uymayan bir "karma örgüt" olarak öne çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, Hazine ve Maliye Bakanlığı ASFAT A.Ş.'yi, doğrudan bir kamu örgütü ya da özel sektör şirketi olarak değil, her iki yapıyı harmanlayan bir "kamu işletmesi" olarak tanımlamıştır. Bu yapı, kamu ve özel sektör dinamiklerinin birlikte işlendiği özgün bir iş modeli oluşturmaktadır.

ASFAT A.Ş., görev alanı kanunla belirlenen, kamu kaynaklarını kullanabilen ve sermayesinin tamamı kamuya ait olan bir şirkettir. Bu özellik, şirkete piyasadaki diğer özel şirketlerden farklı ve avantajlı bir konum sunmaktadır. Personel alımları, İş Kanunu'na uygun şekilde yapılmakta olup, çalışanlar kamu görevlisi statüsünde yer almamaktadır.Tüzel kişilik açısından bakıldığında, ASFAT A.Ş. kamu hukuku ve özel hukuk tüzel kişiliğinin özelliklerini aynı anda barındırmaktadır. Kamu tarafından kurulan bir yapı olması nedeniyle kamu örgütü nitelikleri taşısa da, ticari faaliyetlerde

bulunması ve personel yönetiminde özel hukuk hükümlerine tabi olması sebebiyle karma bir kurum yapısına sahiptir.

Özetle, ASFAT A.Ş., kamu kesiminin kaynaklarını kullanan, devlet tarafından kurulan bir kamu işletmesi olmakla birlikte, özel sektör dinamikleriyle faaliyetlerini yürüten karma bir yapı olarak değerlendirilebilir.

2.1.2 Tersaneler Genel Müdürlüğü

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'na bağlı olarak Türkiye'nin denizcilik sektöründe önemli bir düzenleyici ve uygulayıcı kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Genel müdürlüğün amacı, Türkiye'nin denizcilik altyapısını geliştirmek, tersane ve kıyı tesislerini düzenlemek, denetlemek ve uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde denizcilik sektörünün büyümesini sağlamaktır. Tersaneler Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin denizcilik politikalarının merkezinde yer almakta ve sektörel büyümeyi destekleyen önemli adımlar atmaktadır. Kuruluşunun temel amacı, kamu ve özel sektöre ait tersanelerin etkin yönetimini sağlamak, kıyı yapılarının modernizasyonunu gerçekleştirmek ve Türk gemi inşa sanayisinin uluslararası rekabet gücünü artırmaktır. Tersaneler ve Kıyı Yapıları Genel Müdürlüğü, Türkiye'nin denizcilik ve gemi inşa sanayisinin geleceği açısından stratejik bir konumda yer almaktadır. Yerli ve milli projelerle savunma sanayisine katkıda bulunurken, ticari gemi inşası ve denizcilik altyapısı alanında da önemli projeler yürütmektedir. Hem kamu hem de özel sektör işbirliğiyle ulusal ekonomiye katkı sağlayan bir yapıya sahiptir (Cellat,M. 2021).

Tersaneler Genel Müdürlüğü, Türk savaş gemilerinin radar sistemlerinden tekne yapısına, pervanelerinden motorlarına kadar tüm bileşenlerinin üretimi, bakımı ve onarımını üstlenmektedir. Bu süreçler, 35 farklı teknik branşta faaliyet gösteren atölye ve fabrikalarda, 112 meslek dalında uzmanlaşmış yaklaşık 6.000 personel tarafından yürütülmektedir.

2.1.3 Mke

Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK), Türkiye'nin savunma alanındaki altyapısındaki kritik ihtiyaçlarını karşılayan, köklü ve stratejik bir kurumdur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar uzanan tarihi boyunca birçok kez isim ve statü değişikliği yaşamış olan MKEK, özellikle silah, mühimmat ve patlayıcı üretiminde ülkenin bağımsızlığını sağlamada büyük bir rol üstlenmiştir. MKEK, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren bir anonim şirket statüsündedir. Bu statü, kurumun sermayesinin tamamen Hazine'ye ait olduğu, ancak işleyiş açısından özel sektör esnekliğine sahip olduğu bir yapı sunmaktadır. Kurum; iki işletme müdürlüğü, on fabrika müdürlüğü ve bir merkez teşkilatından oluşan kapsamlı bir organizasyonel yapıya sahiptir. Özellikle Ankara ve Kırıkkale'deki tesislerinde yoğunlaşan üretim

faaliyetleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) silah, bomba, top ve mühimmat ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük öneme sahiptir.

MKE, 2021'de kabul edilen 7330 sayılı Kanun ile bir anonim şirket yapısına dönüştürülmüştür. Bu değişiklik, kurumun daha etkin, dinamik ve verimli bir yapıya kavuşmasını hedeflemiştir. Yeni düzenleme, kurumun ticari faaliyetlerini çeşitlendirmesine ve uluslararası rekabet gücünü artırmasına olanak tanımaktadır. Milli güvenlik hedefleri doğrultusunda sadece askeri değil, sivil alanda da faaliyetlerini genişletmiştir. Bu kapsamda, ileri mühendislik çözümleri, otomasyon ve dijital dönüşüm gibi modern üretim tekniklerini uygulayarak yenilikçi bir yaklaşım sergilemektedir. Kurum, yerli ve milli teknolojilerin geliştirilmesine yönelik ciddi Ar-Ge yatırımları yapmaktadır. Gelişmiş teknolojiler, yapay zeka ve otomasyon sistemlerinin üretime entegrasyonu sayesinde, hem maliyetler azaltılmış hem de üretim kapasitesi artırılmıştır. MKE ayrıca uluslararası işbirlikleri ve teknoloji transferi projeleri ile küresel ölçekte rekabet edebilir bir konuma ulaşmayı hedeflemektedir. Özellikle savunma sanayinde, teknoloji paylaşımı ve bilgi alışverişi yoluyla, Türkiye'nin kendi kendine yeterliliğine katkı sağlamaktadır (Erdoğan, R. 2021).

2.2 Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı

Türkiye'de askeri havacılık alanında çalışmalarına devam eden gösteren kuruluşlar incelendiğinde, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, bu alandaki etkisi ve önemiyle öne çıkan kurumlar arasında yer almaktadır. Vakıf, kendi bünyesinde yer alan şirketlerle koordinasyon halinde çalışarak, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savunma alanında ihtiyaç duyduğu ürün ve sistemlerin üretimini gerçekleştirmektedir. Savunma ürünlerinin tasarımından üretimine kadar uzanan bu süreçte, hem ulusal kaynakların etkin bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmakta hem de Türkiye'nin stratejik savunma ihtiyaçlarının yerli çözümlerle karşılanması hedeflenmektedir. (Erdoğan, R. 2021).

Bu kapsamda, Vakıf, yalnızca savunma sanayisi alanındaki teknolojik yeniliklere öncülük etmekle kalmamakta, aynı zamanda yerli üretimin teşvik edilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması açısından da kritik bir rol üstlenmektedir. Milli savunma sanayisinin temellerini güçlendiren bu çalışmalar, ülkenin uluslararası alandaki savunma kapasitesini artırmakta, bağımsızlık ilkesi doğrultusunda stratejik bir avantaj sunmaktadır. Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, sadece askeri havacılık değil, genel anlamda savunma sanayisinin gelişiminde temel bir yapı taşı olarak konumlanmaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren, Türkiye'de savunma sanayisinde dışa bağımlılığın azaltılması ve milli bir savunma sanayisinin oluşturulması amacıyla başlatılan çalışmalar, vakıflar aracılığıyla şekillenmiştir. Bu süreçte, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) ilk olarak deniz, hava ve kara kuvvetlerini desteklemek amacıyla üç ayrı vakıf olarak kurulmuş, daha sonra tek bir vakıf adı altında birleştirilmiştir. Vakıflar arasında

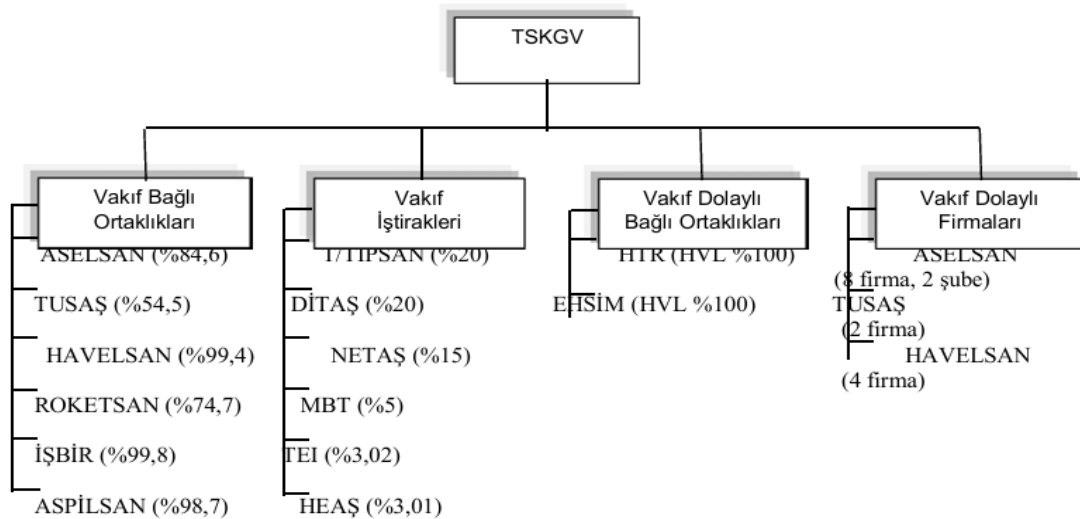
ilk kurulan Türk Donanma Vakfı olurken, 1970 yılında Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, havacılık savunma sanayisinde yerli uçak üretimini mümkün kılmak hedefiyle hayata geçirilmiştir. 1974 yılında ise Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kurulmuş ve kara kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalara başlanmıştır. (Erdoğan, R. 2021).

Bu vakıflar, milli savunma sanayisini güçlendirme misyonuyla, halktan, devlet kurumlarından ve dönemin önde gelen iş insanlarından büyük destek görmüştür. Toplanan bağışlar sayesinde savunma sanayisine katkı sağlayacak şirketler kurulmuş ve sektörde önemli bir dönüşüm başlatılmıştır. Örneğin, 1973 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı öncülüğünde kurulan Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ), kısa sürede sektöre öncülük eden bir kuruluş haline gelmiştir. Ardından ASELSAN (1975), İŞBİR (1978), ASPİLSAN (1981) ve HAVELSAN (1982) gibi stratejik öneme sahip şirketler vakıfların desteğiyle hayata geçirilmiştir. Bu şirketler, yerli tasarım ve üretim faaliyetlerini başlatarak savunma sanayisinde yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır.

1987 yılında çıkarılan 3388 sayılı Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Kanunu ile mevcut vakıflar bir araya getirilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) resmen faaliyete geçmiştir. Vakfın görevi, "Milli harp sanayisinin gelişimini sağlamak, yeni harp sanayi alanları oluşturmak ve harp silah, araç ve gereçlerinin temin edilmesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savaş gücünü artırmaya katkı sağlamak" olarak kanunda açıkça belirtilmiştir. (Erdoğan, R. 2021).

Kanunda ayrıca Vakfa yapılan bağış ve yardımların vergiden muaf olduğu belirtilmiş ve Vakıf, vergi, resim ve harçlardan muafiyet gibi kamu örgütlerine özgü ayrıcalıklardan yararlandırılmıştır. Böylelikle TSKGV, hem devletin doğrudan desteği hem de özel hukuk düzenlemelerinin esnekliği ile savunma sanayisinde öncü bir kurum haline gelmiş; milli savunma sanayisinin temel taşlarından biri olarak stratejik bir rol üstlenmiştir

2.3 TSGV Bağlı Savunma Sanayi Kurum ve Kuruluşları

Kuruluşundan itibaren, TSK Güçlendirme Vakfı, ulusal savunma sanayiine yönelik stratejik yatırımlar yapmış ve bu yatırımları sürdürmeye devam etmektedir. Vakıf, bu yatırımları başarıyla yöneterek, her biri yerli ve milli olarak dünyada ve ülke içinde güçlü birer oyuncu haline gelen şirketler ortaya çıkarmıştır.

2.3.1 Aselsan

ASELSAN, 20 Kasım 1975'te Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın öncülüğünde anonim şirket statüsünde kurulmuş, Türkiye'nin savunma sanayisinde yerli ve milli üretimi hedefleyen önemli bir firmasıdır. Kuruluş hazırlıkları 1975 yılında başlatılan ASELSAN, 1979'da Ankara Macunköy'deki modern tesislerini üretime hazır hale getirmiştir. İlk olarak bir AR-GE birimi oluşturan firma, faaliyetlerine Türk Kara Kuvvetleri'nin gereksinim duyduğu VHF/FM sırt telsizlerinin satın alınmasıyla başlamıştır (Izgi , A. 2007).

Bu süreçte, ASELSAN, dünya genelindeki teknolojileri titizlikle inceleyerek en uygun olanları seçip, kendi AR-GE ekibinde yerli olarak yeniden inşa etmiştir. 1979 yılında telsizlerin üretimine başlanmış ve 1980 yılında ilk teslimatlar gerçekleştirilmiştir. Şirket, kısa bir süre içerisinde birçok yeniliğe imza atarak, 1980 yılında ilk sırt ve tank telsizlerini, 1981 yılında ise ilk el telsizini ve banka alarm sistemlerini geliştirmiştir. 1982-1983 yıllarında ise sahra telefonları, bilgisayar kontrollü merkezi sistemler ve lazer mesafe ölçüm ekipmanları gibi ileri teknolojiye sahip ürünler envanterine dahil edilmiştir.

1983 yılı itibarıyla ASELSAN, 186'sı mühendis olmak üzere toplam 1.434 çalışana ulaşmış ve ilk ihracatını gerçekleştirmiştir. 1986 yılında harp ve veri terminal cihazlarının üretimine başlamış, bu ürünlerle Türk Silahlı Kuvvetleri'ne önemli katkılar sağlamıştır. (Izgi , A. 2007).

Kuruluşundan itibaren teknoloji geliştirme ve yerli üretim konularında kararlılıkla ilerleyen ASELSAN, yenilikçi çözümleriyle yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası savunma sanayisinde de dikkat çeken bir aktör haline gelmiştir. Şirket, modern teknolojiyi yerli kaynaklarla buluşturma misyonunu başarıyla yerine getirerek Türkiye'nin savunma sanayisinde öncü bir rol üstlenmiştir.

Büyük ölçekli elektronik projelerde ana yüklenici olarak üstlendiği rol ile ASELSAN, dışa bağımlılığı azaltma misyonunu başarıyla yerine getirmiştir. Yerli teknolojilerin geliştirilmesi ve üretimine yönelik sağladığı ideal ortam sayesinde, Türkiye'nin teknolojik bağımsızlığına önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, olağanüstü durumlarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde karşılayabilecek üretim kapasitesini hazır tutarak, bakım ve onarım hizmetlerinin sürekliliğinde kritik bir güvence sağlamaktadır (Topbay, A. & Taşkın, E.2023).

AR-GE çalışmalarına verdiği öncelikle ASELSAN, Türk mühendisleri ve çalışanlarının yetkinliklerinden güç alarak milli teknoloji üretiminde itici bir güç olmuştur. Bu vizyonuyla yalnızca savunma sanayisinde değil, genel anlamda Türkiye'nin teknoloji alanındaki gelişiminde lider bir kurum olarak konumlanmayı başarmıştır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu, savunma sanayisinde dışa bağımlılığın doğurduğu riskleri net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu deneyim, Türkiye'yi savunma sanayisinde yerli üretim oranını artırmak ve bağımsız bir savunma altyapısı oluşturmak adına harekete geçmeye yönlendirmiştir. Bu kapsamda atılan ilk adımlardan biri ASELSAN'ın kurulması olmuştur. (Izgı , A. 2007).

ASELSAN, ileri teknolojiye sahip milli ve özgün yapısıyla, savunma sistemleri ve sanayi alanında öne çıkan bir kuruluş olarak öne çıkmaktadır.. Savunma sistemleri, genellikle hızlı, hassas, otomatik ve insan hatasını minimuma indirecek şekilde yazılımla kontrol edilen sistemlerdir. Bu bağlamda, yazılımların milli bir niteliğe sahip olması stratejik bir önem taşımaktadır.

Savunma sanayii, bir ülkenin silahlı kuvvetlerine stratejik ve taktiksel silah sistemleri tasarlayan, kamu ve özel sektöre ait kuruluşların bir bütünüdür. Bu sektör, üretim süreçlerinde birçok farklı sanayi dalıyla işbirliği yaparak ülkenin genel kalkınmasına kapsamlı bir katkı sunar. ASELSAN gibi kurumlar, bu işbirliklerinin merkezinde yer alarak Türkiye'nin savunma kabiliyetini güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik kalkınmayı da desteklemektedir.

2.3.2 Tusaş

Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı (TUSAŞ), 1973 yılında kabul edilen Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı Kanunu ile kurulmuş ve faaliyet göstermeye başlamıştır. TUSAŞ, tüzel kişiliğe sahip olup, faaliyetlerini bağımsız bir şekilde sürdüren ve sorumluluğu sadece sermayesiyle sınırlı olan bir iktisadi devlet teşekkülüdür. Bu yapısı, TUSAŞ'a, kendi hedefleri doğrultusunda hareket etme ve savunma sanayii alanında önemli projelere imza atma imkanı sağlamaktadır.

Kanuna göre, TUSAŞ, 440 sayılı Kanun ve ilgili diğer kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla özel hukuk hükümlerine tabi bir yapıya sahiptir. Merkezi Ankara'da bulunan TUSAŞ Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlıdır. TUSAŞ, kanunla belirlenen çerçevede, tüzel kişilik statüsüne sahip bir kamu iktisadi teşekkülü olarak hayata geçirilmiştir. TUSAŞ'ın kuruluş amacı, kanunda şu şekilde tanımlanmıştır: Ülkenin teknolojik seviyesini yükselten, milli gelire önemli katkılar sağlayan, yabancı ekonomilere bağımlılığı azaltan ve uluslararası piyasada rekabet edebilir bir uçak endüstrisi oluşturmak ve bu endüstriyi hem milli güvenlik hem de sivil ihtiyaçlara

hizmet edecek şekilde işletmektir. TUSAŞ, bir kamu iktisadi teşekkülü (KİT) olarak, öncelikli amacı milli güvenlik ve sivil havacılık ihtiyaçlarının temini amacıyla kurulmuştur. Milli güvenlik açısından, askeri havacılık hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmayı ve ordunun ihtiyaç duyduğu hava platformlarının üretimini sağlamayı hedeflemiştir. Böylece, savunma hizmetlerinin bir parçası olan askeri havacılık, TUSAŞ tarafından desteklenerek orduya modern hava araçları kazandırılmıştır. (Izgı , A. 2007).

Ayrıca, TUSAŞ'ın kuruluşunda yalnızca bir kamu hizmetini yürütme değil, aynı zamanda devletin bir girişimci olarak uçak endüstrisi kurarak ekonomik faaliyetler yürütme ve gelir elde etme hedefi de gözetilmiştir. Bu doğrultuda, milli gelire katkıyı artırma, verimlilik sağlama ve kârlılığı yükseltme gibi ekonomik amaçlar da kanunda önemli bir yer tutmuştur.

Günümüzde TUSAŞ, %54,50 oranında Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, %45,46 oranında Savunma Sanayii Başkanlığı ve %0,59 oranında Türk Hava Kurumu ortaklığıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (Erdinçler, R. 2021).

TUSAŞ, 1984'te Türk Hava Kuvvetleri'nin savaş uçağı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş, ancak günümüzde askeri ve sivil havacılık alanlarında önemli bir aktör olmuştur. Devletle iş birliği yaparak, askeri havacılık hizmetlerine katkı sağlamış ve hava platformları üretmiştir. Ayrıca, sivil havacılık ve uzay teknolojileri alanında da çalışmalarına devam eden TUSAŞ, uluslararası projelerde yer almakta ve havacılık şirketlerine parçalar üreterek küresel pazarlarda kendini göstermektedir. Bu faaliyetler, hem şirketin kârlılığını artırmakta hem de Türkiye'nin ihracatına katkı sağlamaktadır.

2.3.3 Roketsan

ROKETSAN, 1988 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) roket ve füze sistemleri ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan, Türkiye'nin gelişmiş savunma sanayi kurumlarının başında gelmektedir. Savunma sanayiinin stratejik öneme sahip bir parçası olan ROKETSAN, başta roket ve füze sistemleri olmak üzere, askeri ve sivil alandaki birçok projede yer almakta ve Türkiye'nin savunma gücüne büyük katkı sağlamaktadır.

Kuruluşunun ardından kısa süre içerisinde, özellikle roket ve füze teknolojilerinde kendi araştırma ve geliştirme (AR-GE) altyapısını kurarak, yerli üretim kapasitesini artırmıştır. İlk başta, Türkiye'nin savunma sanayiindeki dışa bağımlılığını azaltmak ve milli savunma sistemlerini güçlendirmek amacıyla çalışmalarına odaklanmıştır.

1990'lı yılların başında, Türkiye'nin savunma alanındaki en önemli ihtiyaçlarından biri olan uzun menzilli füze sistemleri üzerinde çalışmalarına hız veren ROKETSAN, aynı dönemde roket ve füze teknolojisinin geliştirilmesi konusunda yerli imkanlarla önemli mesafeler kat etmiştir. ROKETSAN, 1990'lı yıllardan itibaren özellikle füze sistemlerinin tasarımı, üretimi ve test edilmesi noktasında büyük adımlar atarak,

Türkiye'nin kendi savunma sistemlerini geliştirmeye yönelik kritik bir rol üstlenmiştir. ROKETSAN'ın başarısının temelinde güçlü bir Ar-Ge altyapısı bulunmaktadır. Şirket, Türkiye'nin savunma sanayiindeki en büyük Ar-Ge bütçelerine sahip kuruluşlarından biridir. ROKETSAN, her geçen yıl daha fazla teknoloji geliştirmeyi ve yerli üretim kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, teknolojik altyapısının güçlendirilmesi için yerli mühendis ve bilim insanlarıyla çalışan ROKETSAN, milli projeleriyle dikkat çekmektedir (Erdoğan, R. 2021). ROKETSAN, gelişen teknolojilerle uyumlu olarak yazılım, elektronik sistemler ve yapay zeka gibi alanlarda da yenilikçi çözümler üretmektedir. Örneğin, son yıllarda roket ve füze sistemlerinde kullanılan güdümlenme teknolojilerinin daha hassas ve etkili olması için çalışmalar yapmıştır. Bunun yanı sıra, üretim aşamasında kullanılan ileri üretim teknikleri ve test süreçleri de şirketin başarısındaki kritik faktörlerden biridir.

ROKETSAN, Türkiye'nin savunma sanayiindeki dışa bağımlılığını azaltma misyonunu benimsemiştir. Şirket, dışa bağımlılığın minimize edilmesi adına yerli üretimi artırmış ve Türkiye'nin stratejik ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanan roket ve füze sistemleriyle, Türkiye'nin savunma gücünü kendi imkanlarıyla pekiştirmeye çalışmıştır (Topbay, A. & Taşkın, E.2023).

Ayrıca, ROKETSAN, yerli üretim ve teknoloji geliştirme konusunda önemli bir itici güç olmuş ve Türkiye'nin savunma sanayinde uluslararası alanda rekabet edebilir bir seviyeye gelmesine yardımcı olmuştur. İleri teknolojiye sahip silah sistemleri geliştiren ROKETSAN, Türkiye'nin yurtdışına ihraç ettiği savunma ürünleriyle de dikkat çekmektedir.

2.3.4 Havelsan

HAVELSAN (Havacılık ve Elektronik Sanayii), 1982 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın (TSKGV) öncülüğünde kurulmuş ve savunma sanayiine teknoloji tabanlı çözümler sunmayı hedefleyen bir şirket olarak faaliyetlerine başlamıştır. Şirket, hem askeri hem de sivil alanlarda yazılım, bilişim teknolojileri, simülasyon sistemleri, komuta kontrol sistemleri ve siber güvenlik çözümleri gibi geniş bir yelpazede hizmet sunmaktadır. Türkiye'nin savunma ve teknoloji ekosisteminde stratejik bir rol üstlenen HAVELSAN, yenilikçi projeleriyle hem yurtiçinde hem de yurtdışında tanınan bir marka haline gelmiştir (Topbay, A. & Taşkın, E.2023).

HAVELSAN, başlangıçta Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yazılım ve elektronik sistem ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur. Şirketin ilk projeleri, savunma sanayisinde elektronik harp, komuta kontrol sistemleri ve simülasyon teknolojilerinin geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu dönemde HAVELSAN, özellikle komuta kontrol yazılımları ve eğitim simülatörleri konularında önemli adımlar atmıştır. HAVELSAN, savunma sanayisinde yerli üretim ve teknoloji bağımsızlığını artırma

vizyonu ile hareket etmektedir. Şirket, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonuna katkı sağlarken, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik ve teknolojik kalkınmasında da önemli bir aktör olarak rol oynamaktadır.

2.3.5 İşbir

İŞBİR Elektrik Sanayi A.Ş., Türk savunma sanayisine önemli katkılarda bulunan bir şirket olarak, jeneratör ve enerji sistemleri üretiminde faaliyet göstermektedir. Özellikle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) ihtiyaçlarına uygun, uluslararası askeri standartlara sahip jeneratörler ve enerji çözümleri geliştirmektedir. İŞBİR, Türkiye'nin milli gemi projelerinde (MİLGEM) aktif bir rol oynamaktadır. MİLGEM'in üçüncü ve dördüncü gemileri olan TCG BURGAZADA ve TCG KINALIADA'nın jeneratörleri İŞBİR tarafından üretilmiştir. Ayrıca, İSTİF sınıfı fırkateynlerden TCG İSTANBUL için de dizel jeneratör setlerini sağlamış ve fabrika kabul testlerini tamamlamıştır. TSK'nın silah sistemlerinde kullanılmak üzere 400 Hz frekans ve 110 V gerilimle çalışan frekans konvertörleri geliştirilmiştir. Bu ürünler, uluslararası askeri standartlara uygun olarak tasarlanmıştır. Şirket, Türkmenistan, Katar ve diğer ülkeler için savaş gemileri ve eğitim gemileri projelerinde jeneratör üretimi gerçekleştirmiştir. Bu ihracat faaliyetleriyle savunma sanayisinin uluslararası düzeyde genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Erdoğan, R. 2021).

2.3.6 Aspilsan

Türkiye, sivil ve askeri alandaki çeşitli ihtiyaçları karşılamak amacıyla özgün pil, batarya blokları ve enerji sistemleri konusunda önemli bir yetkinlik kazanmıştır. ASPİLSAN Enerji, Türkiye'nin enerji depolama ve pil teknolojilerinde lider kuruluşlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 1981 yılında Kayseri'de Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın (TSKGV) öncülüğünde kurulan şirket, Türkiye'nin savunma sanayiinden sivil sektörlere kadar geniş bir yelpazede enerji çözümleri sunmayı amaçlamaktadır. ASPİLSAN, yerli üretim kapasitesi ve ileri teknoloji altyapısıyla Türkiye'nin enerji bağımsızlığına katkı sağlamaktadır. Şirket, ilk olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin telsiz, radar, elektronik sistemler ve diğer ekipmanları için enerji çözümleri geliştirmek amacıyla faaliyete başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin enerji ihtiyacını karşılamak için askeri bataryalar, güç kaynakları ve enerji çözümleri geliştirmektedir. ASPİLSAN Enerji, 2022 yılında Türkiye'nin ilk lityum-iyon pil üretim tesisini Kayseri'de açarak önemli bir başarıya imza atmıştır. Bu tesis, Türkiye'yi lityum-iyon pil üretiminde dışa bağımlılıktan kurtarma yolunda kritik bir adımdır. Söz konusu pil teknolojisi, hem askeri hem de sivil uygulamalarda geniş bir kullanım alanına sahiptir. ASPİLSAN Enerji, Türk savunma sanayisinden yenilenebilir enerji sektörüne kadar geniş bir alanda yenilikçi ve yerli çözümler sunmaktadır. Türkiye'nin enerji bağımsızlığı yolunda kilit rol oynayan ASPİLSAN, hem ülke ekonomisine hem de teknolojik gelişimine büyük katkılar sağlamaktadır. Savunmadan sivil sektöre kadar pek çok alanda kullanılan

ürünleriyle ASPİLSAN, alanında ülkemizin kritik kuruluşlarından biri haline gelmiştir. (TSKGV. 2023b, 23 Şubat).

2.4 Özel Sektör Kurum ve Kuruluşları

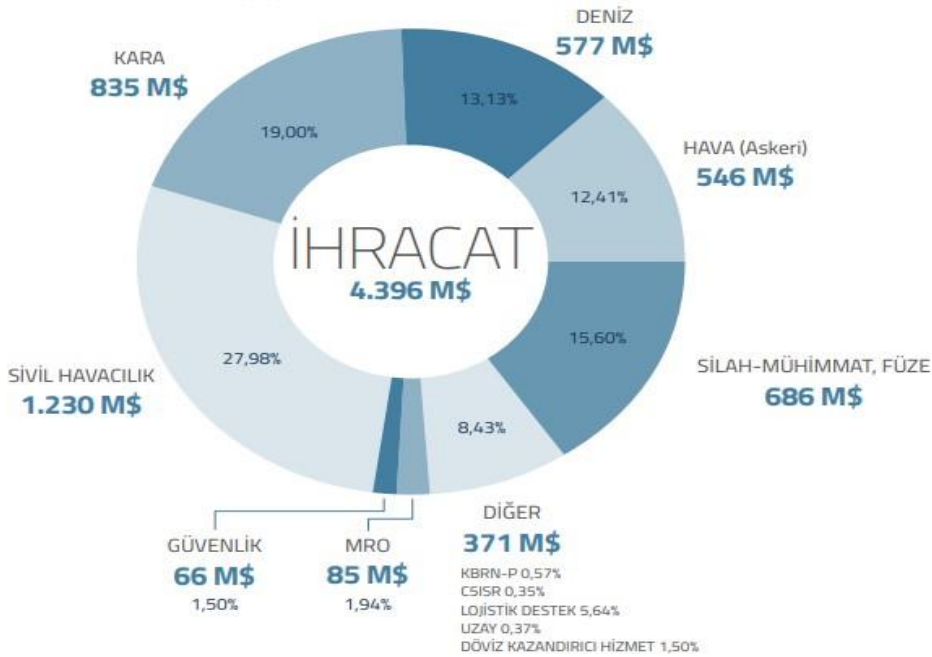
Günümüzde Savunma Sanayi alanında faaliyet gösteren özel şirket sayısı yaklaşık 2 binin üzerindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Savunma Sanayinin Ekonomik ve İstihdam Açısından Etkisi

Türkiye, savunma stratejileri ve sanayi politikaları sayesinde savunma sanayiinde önemli bir ekonomik büyüme yakalamıştır. 2002 yılında sadece 249 milyon dolar olan savunma ve havacılık ihracatı, 2023 yılında yaklaşık 16 kat artarak 5,4 milyar dolara ulaşmıştır. 2021'de 3,2 milyar dolarlık ihracatla tarihi bir rekor kırılırken, 2022'de bu rakam %36,7 oranında artarak 4,4 milyar dolara yükselmiştir. (SASAD, 2023, s.11).

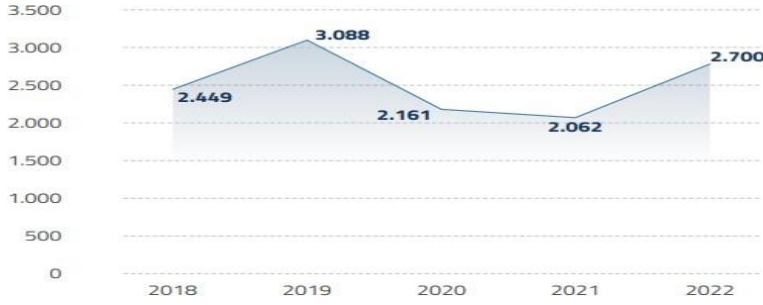
Tablo 1. 2023 YILI SAVUNMA SANAYİ İHRACATI (MİLYON USD)

2022 yılında, savunma ve havacılık sektörünün kilogram başına ihracat değeri 57,5 dolara ulaşarak önceki yılki 48,4 dolarlık seviyesini geride bıraktı. Mücevher sektörü dışarıda bırakıldığında, sektör, kilogram başına en yüksek ihracat değerine sahip alan olarak dikkat çekiyor. Ayrıca, 2023'de sektörün yıllık ihracat hacmi ilk kez 5 milyar doları aşmayı başardı.

İhracat kalemleri arasında, İnsansız Hava Araçları, mühimmatlar ve füze sistemleri, kara araçları, deniz platformları, turbojet ve turbopropeller, hava taşıtlarının parçaları, av tüfekleri, namlulu silahlar, silah kuleleri ve askeri helikopterler öne çıkan ürünler arasında yer almaktadır. Bu ürünler, 2022'de sektörün ihracatını belirleyen başlıca kalemler olarak öne çıkmaktadır.

TABLO 2. 2022 YILI SAVUNMA SANAYİ TOPLAM İTHALAT(MİLYON USD)

2021 yılı verilerine göre, ithalat %30,95 artarak 2,06 milyar USD'den 2,7 milyar USD'ye yükseldi. Bir önceki yıl, salgının neden olduğu tedarik zinciri aksaklıkları sektör oyuncularını stok oluşturma çabasına yönlendirerek ithalat üzerinde önemli bir etki yaratmıştı. Ancak 2021'de bu etkilerin tamamen ortadan kalktığı ve sektörün daha dengeli bir ithalat performansı sergilediği söylenebilir. (SASAD, 2023, s.11)

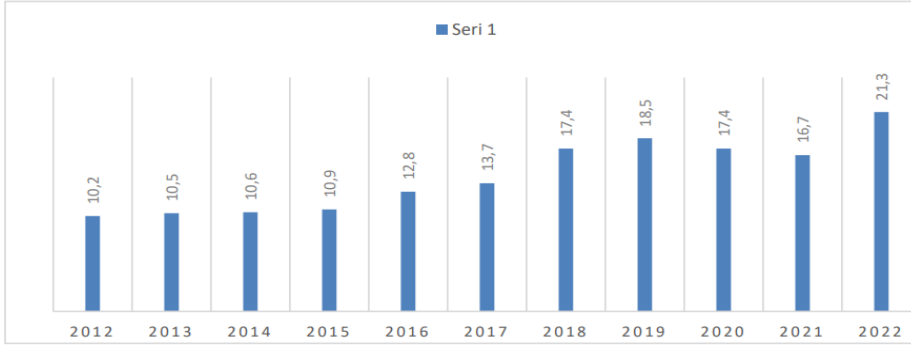
TABLO 3. 2022 YILI SAVUNMA SANAYİ CİRO-İSTİHDAM İLİŞKİSİ

2021 yılı ile karşılaştırıldığında, savunma sanayii cirosu 2022 yılında %20 artış göstererek 10 milyar USD'den 12,2 milyar USD'ye yükselmiştir. AR-GE harcamaları ise 2021'deki 1,6 milyar USD seviyesinden %25'lik bir artışla 2022'de 2,1 milyar USD'ye ulaşmıştır.

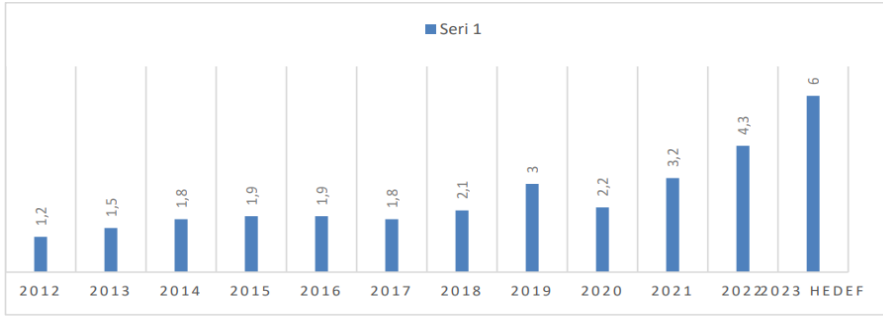
Sektör, toplamda 81.132 kişilik bir iş gücüne sahiptir. Çalışanların %29'unu mühendisler, %11'ini üniversite mezunları ve %44'ünü teknisyen veya operatörler oluşturmaktadır. Yönetici kadrosunun ve diğer pozisyonların görece düşük tutulması, sektörün üretkenliğe ve verimliliğe verdiği önemin bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır.(SASAD, 2023, s.12)

Tablo 6. 2012-2022 Savunma Harcamaları (Milyar Dolar)

2012 yılında 10,3 milyar dolar seviyelerine varan savunma harcamaları seviyesi 2022 yılında yaklaşık %109'lık bir yükseliş ile 22 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

TABLO 7. 2012-2022 Savunma ve Havacılık İhracat Performansı (Milyar dolar)

2012 yılında 1,3 milyar dolar seviyesinde olan savunma ve havacılık ihracatı, 2022 yılında %260 artış göstererek 4,4 milyar dolar seviyelerine ulaştı. Pandemi nedeniyle 2020'de yaşanan ihracat gerilemesi, sonraki yıllarda hızlı bir toparlanmayla pandemi öncesi seviyelerin üzerine çıktı. Bu yükseliş, son dönemde uygulanan strateji ve politikaların başarısını ortaya koyarken, savunma ve havacılık sektörünün sürdürülebilirliğine de önemli bir katkı sağladı. Ayrıca, sektörün 2023 yılı için öngördüğü 5,9 milyar dolarlık ihracat beklentisi doğrultusunda sağlam bir temel oluşturdu (SASAD, 2023, s.13).

Savunma harcamalarını ve ihracatını artıran Türkiye, bu süreçte savunma ithalatında ise dikkate değer bir düşüş kaydetti. 2012 yılında 14,9 milyar dolar olan savunma ithalatı, 2022 yılında %75 azalarak 3,7 milyar dolara geriledi. Bu durum, Türkiye'nin savunma alanında kendi kendine yeterlilik konusundaki ilerlemesini ve yerli üretime verdiği önemi açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, T. Z. (2009). Türk Savunma Sanayi Tarihi.
- Akalın, T. Z., & Bıyıkoğlu, N. (2007). Türk savunma sanayii tarihi (1. Baskı). İmge Yayıncılık.
- Cellat, M. (2021). Türk Savunmasında Havacılık ve Devletin Sahipliği.
- DPT. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın:2755-ÖİK:699. Durgun, Ö., & Timur.
- DPT. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın:2755-ÖİK:699.
- Erdoğan, R. (2021). Türkiye’de Ulusal Güvenlik Politikaları ve Savunma Sanayii Yönetim İlişkisi
- Eren, H., & Kılıç, A. (2013). Örgütlerde Yenilikçilik Ortamı: Özellikli Bir Sektör Olarak Savunma Sanayiinde Durum. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(3), 221-244
- Gölpek, F., Köse, Z., & Doğan, C. (2020). Savunma Harcamaları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: G8 Örneği. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi 12(22), 139-150.
- Izgı, A. (2007) Kıbrıs Barış Harekatı Sonrasında Türkiye’ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları.
- İsmail, S. (1988). Kıbrıs Barış Harekatının nedenleri-gelişimi-sonuçları. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- Korkmaz, S. C. (2017). Türkiye’de Savunma Reformuna İhtiyaç Duyulmasının Sebepleri. Liberal Düşünce Dergisi(85), 57-75.
- Kuloğlu, A. (1997). Türkiye’nin Savunma Sanayi Politikası ve Hedefler. Savunma ve Havacılık, 11 (1), 20-27.
- Özgen, C. (2016). Türkiye'nin Savunma Sanayi Politikasının Analizi: Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları Dokümanı Örneği. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15), 15-191.
- Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişimin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(4), 2344-2357.

- SASAD. (2023, 27 Şubat). Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçılar Derneği. 2022. Şehitoğlu, Y. & Kurt, E. (2021) Türk Savunma Sanayii Tarihi.
- Tarakçı, M. (2010). Kıbrıs Barış Harekâtı, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Topbay, A. & Taşkın, E. (2023). Savunma Sanayii Uygulamalarının ve Harcamalarının Savunma Performansına Etkisi: Türkiye Örneği.
- TSKGV. (2023a, 23 Şubat). Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı. Hakkımızda: <https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tskgv-hakkinda> adresinden alındı.
- TSKGV. (2023b, 23 Şubat). Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı. Ortaklıklarımız: <https://www.tskgv.org.tr/tr/ortakliklarimiz/bagli-ortakliklarimiz> adresinden alındı
- TSKGV. (2023c, 23 Şubat). Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı. İştiraklerimiz: <https://www.tskgv.org.tr/tr/ortakliklarimiz/istiraklerimiz> adresinden alındı.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları.
- Ziylan, A. (2000a). Sanayileşme Deneyimlerinden Ders Almak. ASELSAN Dergisi (59), 32-3.

SONUÇ

Savunma ihtiyaçları, geçmişte bireysel olarak karşılanırken günümüzde genellikle devletler tarafından karşılanmaktadır. Devletler, savunma ihtiyaçlarını karşılamak için genellikle önemli bütçe ayrımları yapmaktadır. Bu savunma harcamaları, ülkelerin gelişmişlik seviyelerini koruma ve refahlarını güvence altına alma amacıyla gelirlerinden ayrılan bölümlerdir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin savunma sanayisinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Harekâtın hemen ardından uygulanan silah ambargosu, Türkiye'nin savunma alanında karşılaştığı zorlukları artırmış ve bu durum, yerli üretim kapasitesinin artırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu süreç, savunma ihtiyaçlarının dışa bağımlı olmadan, yerli imkanlarla karşılanmasının ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, yerli savunma sanayii yatırımları hız kazanarak, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Konumu itibariyle terör tehdidi ve sınır ülkelerinde ki savaşlar sebebiyle Türk Savunma Sanayinin güçlü olması çok önemlidir. Ekonomik açıdan Türk Savunma Sanayisinin dışa bağımlılığı azalmakta ve %20 'lerde olan yerlilik oranı hızla artarak günümüzde %82 civarına ulaşmıştır.

Yerlilik oranının artması ithalat oranlarında büyük düşüslere yol açarak 15 milyar dolar seviyelerinden 3.5 milyar dolar seviyelerine gerileyerek ekonomik açıdan büyük katkılar sağlamıştır. İhracat tarafında ise 2012 yılında 1.2 Milyar dolar seviyesinden yaklaşık 5 milyar dolar seviyesine yükselmiş 2023 yılında ise 6 milyar dolar seviyesi hedeflenmektedir. İstihdamyönünde ise 2010 yılında 30 bin civarı olan Savunma Sanayi personeli günümüzde hızla artarak 90 bin seviyesine ulaşmış alt tedarikçiler ile birlikte büyük bir istihdam hacmi oluşturmuştur.

Savunma sanayi ürünleri, uluslararası pazarda Türk firmalarının dikkat çeken kalitesi ve tasarımıyla öne çıkmış, bu sayede pazarlarda belirgin bir konuma ulaşmıştır. Bu başarı, Türk firmalarının piyasa değerlerini artırarak potansiyellerini güçlendirmiş ve uluslararası alanda daha fazla ilgi görmelerine olanak sağlamıştır.

Uluslararası alanda işbirliği ve teknoloji transferi ile Türk Savunma Sanayi her geçen gün gelişmekte ve güçlenmektedir.

ÖZET

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin savunma sanayisinde köklü bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Harekât sırasında uygulanan ABD silah ambargosu, Türkiye'nin dışa bağımlılığının yarattığı stratejik riskleri ortaya koymuş ve bu durum yerli savunma sanayisinin geliştirilmesi gerekliliğini açıkça göstermiştir. Bu süreç, Türk savunma politikalarında ve ekonomik yapısında önemli reformlara yol açmıştır. Ambargo sonrası dönemde Türkiye, dışa bağımlılığı azaltmak için yerli savunma sanayi projelerine hız vermiştir. Bu çerçevede ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN, ASPİLSAN ve TUSAŞ gibi kritik şirketler kurulmuş ve bu şirketler Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) haberleşme, elektronik, yazılım, füze ve enerji gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik stratejik adımlar atmıştır. Ayrıca, 1985 yılında kurulan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (daha sonra Savunma Sanayii Başkanlığı - SSB), sektörü düzenleyen ve koordine eden önemli bir kurum haline gelmiştir. Türkiye, yerli üretimi artırma ve ulusal güvenlik için stratejik ürünlerin bağımsız şekilde üretimini sağlama hedeflerine odaklanmıştır. ASELSAN telsiz ve radar sistemlerinde, HAVELSAN yazılım ve simülasyon teknolojilerinde, ROKETSAN füze ve roket sistemlerinde, ASPİLSAN batarya ve enerji çözümlerinde, TUSAŞ ise havacılık ve uzay teknolojilerinde öncü kuruluşlar olarak önemli bir yer edinmiştir.

2000'li yıllarda Türkiye, savunma sanayisinde milli projelere ağırlık vermiş ve yerli üretim kapasitesini artırmıştır. İnsansız hava araçları (İHA), zırhlı muharebe araçları, füze sistemleri ve özgün hava platformları gibi alanlarda gerçekleştirilen projeler, Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünü artırmıştır. Savunma sanayisi ihracatı 2002 yılında 248 milyon dolardan 2022 yılında 4.4 milyar dolara ulaşarak bu alandaki başarının ekonomik boyutunu da gözler önüne sermiştir. Savunma sanayisi, sadece güvenlik alanında değil, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik gelişim açısından da önemli katkılar sağlamıştır. Ar-Ge yatırımları ve teknoloji transferleri, sivil sektörlerde de yansımış; yerli sanayinin gelişimine öncülük etmiştir. Türkiye'nin savunma sanayi altyapısı, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve özel sektör kuruluşlarından oluşan güçlü bir ekosistemle desteklenmektedir. Bu yapı, hem askeri hem de sivil alanlarda ulusal güvenliği destekleyen, ekonomik büyümeyi tetikleyen ve Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarını güçlendiren bir dinamizm yaratmıştır.

Sonuç olarak, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası savunma sanayisinde başlatılan reformlar, Türkiye'yi uluslararası alanda önemli bir savunma sanayi oyuncusu haline getirmiştir. Yerli üretime verilen önem, stratejik ürünlerde bağımsızlık sağlanması ve savunma ihracatının artırılması, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayii, Reform, Dönüşüm

ABSTRACT

The 1974 Cyprus Peace Operation marked a turning point in Turkey's defense industry, initiating significant reforms. The U.S. arms embargo imposed during the operation highlighted the strategic risks of dependency on foreign suppliers, emphasizing the need for a self-reliant defense industry. This realization drove Turkey to restructure its defense policies and economy. In the post-embargo period, Turkey accelerated efforts to reduce foreign dependency by prioritizing national defense projects. Key companies such as ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN, ASPİLSAN, and TUSAŞ were established to address the Turkish Armed Forces' (TSK) critical needs in communications, electronics, software, missile systems, and energy solutions. Additionally, the establishment of the Defense Industry Development and Support Administration in 1985 (later restructured as the Defense Industry Agency - SSB) provided organizational and strategic oversight to the sector. Turkey focused on boosting local production and ensuring the independent production of strategic assets vital for national security. ASELSAN led in communication and radar systems, HAVELSAN in software and simulation technologies, ROKETSAN in missile and rocket systems, ASPİLSAN in battery and energy solutions, and TUSAŞ in aviation and aerospace technology. In the 2000s, Turkey emphasized indigenous projects, significantly increasing local production capacity. Projects such as unmanned aerial vehicles (UAVs), armored combat vehicles, missile systems, and original air platforms enhanced Turkey's competitiveness on the global stage. Defense industry exports soared from \$248 million in 2002 to \$4.4 billion in 2022, highlighting the economic achievements resulting from these advancements.

The defense sector has significantly supported national security, while also fostering advancements in both the economy and technology. Investments in R&D and technology transfer have extended to civilian sectors, fostering the growth of domestic industries. Under the Ninth and Tenth Development Plans, policies and strategies were implemented to achieve sustainability and meet national security needs through local solutions. Today, Turkey's defense industry ecosystem is supported by institutions affiliated with the Ministry of National Defense, the Turkish Armed Forces Foundation, and private sector entities. This robust structure supports both military and civilian applications, driving economic growth and bolstering Turkey's international standing.

In conclusion, the reforms initiated in the aftermath of the 1974 Cyprus Peace Operation have positioned Turkey as a significant player in the global defense industry. Emphasizing domestic production, achieving independence in strategic assets, and increasing defense exports have played critical roles in advancing Turkey's national security and economic development objectives.

Keywords : Defense industry , Reform , Transformation

